

Ярошевська Т. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії України
Дніпровського державного технічного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

AN IMPROVEMENT OF MECHANISMS OF THE REGULATION OF LEGAL RELATIONS IN THE SPHERE OF TECHNOLOGY TRANSFER

У статті розглянуто проблемні питання врегулювання в Україні правовідносин у сфері трансферу технологій. Запропоновано шляхи вдосконалення законодавства України в даній сфері для створення сприятливих умов для інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, технологія, передача технологій, трансфер технологій, впровадження результатів науково-технічної діяльності.

В статье рассмотрены проблемные вопросы урегулирования в Украине правоотношений в сфере трансфера технологий. Предложены пути совершенствования законодательства Украины в данной сфере для создания благоприятных условий для инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, технология, передача технологий, трансфер технологий, внедрение результатов научно-технической деятельности.

Problematic issues of regulation of legal relations in the sphere of technology transfer are discussed in the article. Ways of improvement of the legislation of Ukraine in this sphere for creation of favourable conditions for innovative activity are offered.

Key words: innovative activity, technology, technology transfer, an implementation of the results of scientific and technical activities.

В умовах світової інтеграції, посилення конкуренції на світових ринках рівень економічного розвитку країни визначається науково-технічним потенціалом та здатністю до використання об'єктів права промислової власності. Передача технологій є основним чинником зростання обсягу виробництва і продуктивності праці та сприяє підвищенню якості створеної нової продукції. Тому однією з найважливіших складових інноваційного процесу і перспективним механізмом економічної стабілізації держави є трансфер технологій.

Трансфер технологій відіграє значну роль в економічному розвитку кожної провідної країни, в тому числі і в Україні. Безперечно, трансфер технологій як сучасний засіб впровадження інновацій на підприємстві надає можливість прискорити та вдосконалити процес виробництва, підняти рівень конкурентоспроможності товарів, а належне регулювання і фінансування цієї сфери в довгостроковій перспективі відкриває перед країнами можливість вийти у світові промислові лідери.

У провідних країнах світу механізми трансферу технологій вже давно працюють і продовжують далі вдосконалюватися, тоді як в Україні цей процес ще знаходиться на стадії зародження і вимагає детального опрацювання. Тому Україні важливо вивчити досвід провідних закордонних країн щодо правового врегулювання відносин у сфері передачі технологій і виявити позитивні напрацювання, які можна було б запозичити і закріпити у відповідному законодавстві нашої держави.

Впровадження та комерціалізація конкурентоспроможних передових технологій, ефективний технологічний обмін розширить можливості висо-

котехнологічного імпорту та експорту, сприятиме запровадженню єдиних високих стандартів економічного розвитку та налагодженню співробітництва в цій сфері між Україною та передовими країнами світу.

Науково-практичні аспекти трансферу технологій досліджені та відображені у багатьох наукових працях вітчизняних вчених, у тому числі фахівців із права інтелектуальної власності: Г.О. Андрощука, Ю.Л. Бошицького, В.І. Довбенко, Ю.М. Капіци, О.В. Кам'янської, В.М. Крижної, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця, О.П. Орлюк, Б.М. Падучака, Р.Б. Шишки та інших. Проте незважаючи на значний внесок вітчизняних науковців у розробку цієї тематики, багато питань досі залишаються недостатньо висвітленими. Так, подальшого дослідження потребують, насамперед, практичні рекомендації щодо врегулювання відносин у сфері трансферу технологій та пошук механізмів, спрямованих на впровадження нових технологічних і технічних рішень, сучасних виробничих процесів, здатних випускати конкурентоспроможні товари, що дозволить економіці України вийти із затяжної кризи, а підприємствам та бізнесу – збалансовано працювати в умовах ринкової економіки.

З перших же років незалежності України в нашій країні багато уваги приділяється пріоритетним напрямкам розвитку наукової та науково-технологічної діяльності, підходи та норми до яких містяться, зокрема, в Законах України: «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [1], «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [2], «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [4], «Про інноваційну діяль-

ність» [5] та інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини в цій сфері. Проте протягом останніх років законами України про державний бюджет України постійно блокуються норми стосовно фінансового забезпечення наукової, науково-технічної сфери, зокрема, ч. 3 ст. 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також створення пільгових умов для розвитку інноваційних процесів. Унаслідок цього розвиток інноваційної діяльності в Україні суттєво стримується через хронічне недофінансування даної галузі. Крім того, вагомою перешкодою для впровадження інноваційної продукції на підприємствах залишається значна зношеність технологічного обладнання, яке не може бути пристосоване до сучасних інноваційних технологій. Також однією з причин незацікавленості керівників підприємств у впровадженні нових технологій є відсутність дієвого механізму ефективного просування інновацій у виробництво та невирішеність низки правових, економічних, організаційних, фінансових питань щодо інноваційного розвитку на державному рівні.

Зокрема, у Франції питаннями трансферу результатів науково-технічної діяльності, створених за рахунок бюджетних коштів, займається Національне агентство з підвищення інноваційної привабливості наукових досліджень, яке було створене в 1979 р. з метою сприяння інноваційній діяльності промисловості, насамперед, у сфері середнього і малого бізнесу. Дане Національне агентство здійснює фінансову підтримку інноваційних підприємств і науково-дослідних лабораторій. Однією з форм підтримки є надання безпроцентної позики на строк до 6 років в розмірі 50% від вартості проекту, яка підлягає поверненню лише у випадку, якщо профінансований інноваційний проект виявиться успішним. Також для реалізації інноваційних програм можна отримати субсидії, гранти, дотації. Будь-яка форма фінансування орієнтована на стимулювання активізації участі малих і середніх підприємств у рамках регіональних або міжнародних програм. Автор статті вважає, що такий досвід Франції щодо підтримки державою інноваційних програм доцільно використати і в Україні.

В Україні державне регулювання діяльності щодо створення та впровадження технологій виконує уповноважений орган із питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій (далі – уповноважений орган з питань трансферу). Відповідно до п. 1 ст. 6 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» основним завданням уповноваженого органу з питань трансферу є забезпечення формування державної політики щодо створення та впровадження технологій, набуття, охорони і захисту об'єктів права інтелектуальної власності, передачі майнових прав на технології та/або їх складові, створені з використанням бюджетних коштів. На підставі п. 3 ст. 6 даного Закону України уповноважений орган із питань трансферу подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законодавчого

стимулювання діяльності із створення та впровадження високих технологій. Проте автор статті погоджується з науковцями [6, с. 121], що серед факторів, які гальмують освоєння новачків у промисловості, слід передусім назвати брак власних фінансових ресурсів, високі відсоткові ставки кредитів банків, зменшення внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників та значний ризик упродовж її освоєння. Слабкою ланкою економічно-правового механізму управління національною економікою все ще залишається неспроможність держави забезпечити зростання впливу науки та нових технологій на її соціально-економічний розвиток.

Отже, застосовуючи європейський досвід щодо реалізації інноваційних програм в Україні та підвищення міжнародної конкурентоздатності нашої країни необхідно, перш за все, на державному рівні створити привабливі економічні умови у сфері передачі інноваційних технологій. Зокрема, змінити систему оподаткування, експортно-імпоротної політики для сприяння концентрації інвестиційного капіталу та стимулювання фундаментальних і пошукових науково-дослідних робіт через цільові пільгові кредити, субсидії, дотації, дослідницькі контракти тощо. Необхідно вдосконалити правову базу щодо фінансового забезпечення трансферу технологій.

Для активного впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності в економіку України має бути сформована інноваційна політика, що включає форми і методи державного стимулювання науково-технічної активності, активізації взаємодії науки і виробництва з метою широкого втілення розроблень у кінцевий виробничий результат – нові конкурентоспроможні види продукції, організаційні рішення, технологічні процеси. Така політика повинна передбачати вдосконалення правової, соціально-економічної, організаційної, інформаційної бази та інших складових інноваційної діяльності.

Стратегічним напрямом соціально-економічної політики в Україні має стати використання інноваційних важелів людського розвитку. Соціальні інвестиції здатні забезпечити нову якість розвитку країни за рахунок покращення соціально-психологічного й морального здоров'я нації. Забезпечення людського розвитку, розширення прав і свобод громадян, наближення до кращих світових стандартів якості життя потребує широкого впровадження соціальних інновацій в усіх сферах [7, с. 66].

Наступним проблемним питанням у сфері трансферу технологій є недосконалість механізму впровадження технологій, який повинен мати за мету безперервне масштабне оновлення виробництва. Автор статті вважає за доцільне на підприємствах, в наукових установах, організаціях та вищих навчальних закладах, що створюють та/або використовують технології, заснувати структурні підрозділи з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трансферу технологій (далі – Центр трансферу технологій), які будуть займатися комерціалізацією об'єктів технології та ефективним управлінням інтелектуальною власністю. Безпере-

чно, нині економіка потребує інтенсивного розвитку сфери трансферу. Сучасні технології повинні своєчасно передаватися у сферу бізнесу з тим, щоб забезпечити високу ефективність виробництва та своєчасну появу на ринку нових конкурентоспроможних товарів.

Розглянемо досвід провідних країн світу у сфері передачі та впровадження технологій. Для вивчення позитивної практики пропонується спочатку детальніше розглянути досвід однієї з розвинених країн світу – США. На думку автора статті, саме досвід США щодо механізму впровадження технологій у структуру державного господарювання є найбільш цікавим для України.

На початку 90-х років ХХ ст. у США було сформовано мережу передачі технологій, що складається з головного національного і шістьох регіональних центрів, розташованих у різних частинах країни. Загальне керівництво роботою здійснює Національне агентство з дослідження космічного простору (NASA). Створена мережа має федеральне значення та надає необхідну допомогу в передачі технологій всім іншим зацікавленим відомствам. Усе це сприяє активізації діяльності щодо створення й передачі технологій на всіх рівнях.

У Німеччині функції посередників між науковими лабораторіями та промисловими компаніями з передачі технологій виконують спеціальні наукові товариства та спільні дослідницькі асоціації. Їх діяльність фінансується за рахунок субсидій федерального уряду і доходів від виконання контрактних досліджень. Також вагому участь в організації передачі технологій приймають місцеві органи влади. Зокрема, вони вносять великий внесок у створення наукових парків та інноваційних центрів, розглядаючи цю діяльність як один із найважливіших напрямків регіонального розвитку.

Безумовний інтерес щодо створення центрів трансферу технологій представляє Японія. Так, Японія приступила до реорганізації систем трансферу технологій у 1998 р., після прийняття законодавчого акта, що передбачає створення при університетах центрів із трансферу технологій, які надають винахідникам послуги з управління та комерціалізації результатів досліджень і розроблень.

Центри займаються передачею патентних прав на об'єкти промислової власності, які були створені в національних університетах та державних наукових організаціях. Однак досвід їх діяльності показав, що коштів, наданих урядом, недостатньо для ефективного здійснення трансферу технологій. Ці організації створили нові асоційовані комерційні компанії для надання сприяння комерціалізації результатів університетських досліджень і розроблень, а також звернулися до професорсько-викладацького складу з проханням інвестувати кошти у зазначені компанії. Але і ці заходи не забезпечували повної фінансової незалежності. Тому в 2004 році японський уряд надав всім національним університетам незалежний юридичний статус із тим, щоб університети могли взяти участь в ініціативах, пов'язаних із створенням центрів трансферу технологій [6, с. 122–123].

Застосовуючи досвід провідних країн світу у сфері передачі технологій, пропонуємо в Україні на підприємствах, в наукових установах, в організаціях та вищих навчальних закладах, що створюють та/або використовують технології та/або їх складові частини і яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є складовими частинами технологій, створити спеціальні Центри трансферу технологій, які мають займатися комерціалізацією технологій та/або її складових та ефективним управлінням інтелектуальною власністю, зокрема: виявляти та оцінювати комерційний потенціал технологій та/або її складових частин; вчиняти дії з набуття та охорони прав на технологію та/або її складники; визначати найбільш ефективні шляхи використання і трансферу зазначеної технології; залучати інвестиції у сферу трансферу технологій, сприяти встановленню нових ділових контактів між розробниками нововведень та їх споживачами; виплачувати винагороду авторам технологій та/або об'єктів права інтелектуальної власності після їх трансферу та укладати договори про передачу технологій; проводити аукціони та виставочні заходи у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності з метою підтримки вітчизняних виробників високотехнологічної продукції та пошуку нових споживачів; сприяти міжнародній співпраці у сфері трансферу технологій шляхом проведення конференцій з інноваційної тематики.

Отже, механізмами, що забезпечують взаємозв'язок науки і виробництва, можуть стати спеціальні структурні підрозділи – Центри трансферу технологій, які повинні створюватися за активної законодавчої та фінансової участі держави. Варто відновити податкові пільги розробникам та підприємствам, які впроваджують нові технології.

Другим кроком має стати участь держави у фінансуванні інноваційного процесу та максимальне полегшення доступу малого та середнього бізнесу до державних фінансових ресурсів. Доцільно застосовувати такі інструменти, як довгостроковий лізинг обладнання та державні замовлення. Також необхідно розробити методику оцінки ефективності діючих програм фінансування НДДКР і порівнювати величину витрат на фінансування з результативністю науково-дослідницької діяльності.

Потрібно також вивчити позитивний досвід країн ближнього зарубіжжя, як на законодавчому рівні вирішити проблемне питання обов'язкового впровадження результатів НДДКР, створених повністю або частково за рахунок бюджетних коштів. Так, наприклад, у Республіці Білорусь основним нормативним актом, що регулює питання комерціалізації результатів НДДКР, створених повністю або частково за рахунок бюджетних коштів, є Указ Президента Республіки Білорусь від 4 лютого 2013 р. «Про комерціалізацію результатів наукової та науково-технічної діяльності, створених за рахунок державних коштів». Указом встановлено, що результати наукової та науково-технічної діяльності, створені повністю або частково за рахунок коштів республіканського і (або)

місцевих бюджетів, у тому числі державних цільових бюджетних фондів, а також державних позабюджетних фондів, підлягають обов'язковій комерціалізації в порядку і строки, передбачені Указом.

Комерціалізація результатів наукової та науково-технічної діяльності забезпечується державними замовниками і здійснюється володільцем майнових прав на ці результати протягом трьох років після їх створення. У випадках надання результатам наукової та науково-технічної діяльності правової охорони як об'єктам права – протягом трьох років із дня отримання охоронного документу.

Автор статті пропонує застосувати позитивний досвід Республіки Білорусь щодо обов'язкового впровадження результатів наукової та науково-технічної діяльності, створених за рахунок бюджетних коштів, та внести відповідні доповнення в ч. 5 ст. 11 «Порядок передачі майнових прав на технології» Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Таким чином, особи, які набувають майнові права на технологію та/або її складові частини, що створені в процесі виконання НДДКР, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів, повинні здійснювати в обов'язковому порядку трансфер, і цей обов'язок має бути закріплений на законодавчому рівні.

Аналізуючи досвід України та провідних країн світу у сфері трансферу інноваційних технологій та/або її складових частин у промисловість, слід зазначити, що лише активна участь держави у створенні відповідних центрів з трансферу технологій як на законодавчому рівні, так і за допомогою довгострокового фінансування, а також податкова підтримка розробникам інновацій та споживачам, які проводять впровадження технологій та/або її складових частин, може вирішити проблемні питання активізації інноваційних процесів.

Також безумовно, найпоширенішими каналами трансферу технологій сьогодні є міжнародна торгівля, яка відіграє ключову роль у комерційному трансфері, наукомісткий сервіс у вигляді надання професійних послуг у сфері виробництва, обігу й управління (інжиніринг, консалтинг); міжнародне науково-технічне співробітництво; комплексний трансфер технологій [8, т. 2, с. 47]. Проте, на відміну від практики технологічно розвинутих країн, в Україні трансфер технологій поки що не отримав необхідного розвитку. Тому Україні як державі, що зберегла значний науково-технічний потенціал, у найкоротший строк необхідно освоїти механізми комерціалізації результатів наукових досліджень та науково-технічних розробок і включити інтелекту-

альний продукт у ринковий оборот для того, щоб стати гідним учасником міжнародного співробітництва у сфері трансферу технологій.

Підсумовуючи все сказане, автор статті пропонує наступний механізм із передачі технологій та/або її складових частин. По-перше, в разі, якщо технологія та/або її складові частини створені в процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів, то особа, яка буде мати майнові права на зазначену технологію, повинна здійснити обов'язковий трансфер технологій та/або їх складових частин за фінансової підтримки держави протягом трьох років після створення даної технології та/або її складників.

По-друге, в разі, якщо до виконавця переходять майнові права на даний об'єкт права інтелектуальної власності, чи у випадку, коли технології та/або її складові частини розробниками не за бюджетні кошти, то держава повинна створити привабливі економічні умови для розробників і споживачів щодо впровадження даної технології та/або її складових. Зокрема, змінити систему оподаткування, експортно-імпоротної політику для сприяння концентрації інвестиційного капіталу та стимулювання фундаментальних і пошукових науково-дослідних робіт через цільові пільгові кредити, субсидії, дотації.

По-третє, держава має сприяти створенню на підприємствах незалежно від форм власності, в наукових установах, організаціях та вищих навчальних закладах, що створюють та/або використовують технології та/або їх складові частини і яким належать або передаються майнові права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є складовими елементами технологій спеціальних Центрів трансферу технологій, які мають займатися комерціалізацією технологій та/або її складників та ефективним управлінням інтелектуальною власністю. Зокрема, пропонується застосувати досвід провідних країн світу у сфері трансферу технологій, де діяльність зазначених Центрів фінансується за рахунок державних субсидій і доходів від виконання контрактних досліджень.

Отже, для розвитку сфери трансферу технологій з метою підвищення міжнародної конкурентоздатності України необхідно вдосконалити економіко-правову базу для забезпечення трансферу технологій шляхом внесення змін і доповнень у чинні законодавчі акти з метою створення привабливих соціально-економічних умов для передачі інноваційних технологій на державному рівні та забезпечення підтримки національного виробника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2623-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 48. Ст. 253.
2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16 січня 2003 р. № 433-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 13. Ст. 93.
3. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 45. Ст. 434.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13 грудня 1991 р. № 1977-XII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 12. Ст. 165.

5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266.
6. Нагорняк Г.С., Нагорняк І.С., Вовк Ю.Я. Вплив трансферу технологій на інноваційні процеси: український та зарубіжний досвід. Соціально-економічні проблеми і держава. 2013. № 2. С. 117–127.
7. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: монографія / заг. ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. 383 с.
8. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України. Київ: Фенікс, 2007. Т. 2. С. 47.